

Irina Ščukina

Sredstva harmonizacije v religioznem diskurzu

Ključne besede: diskurz, religiozni množični mediji, virtualne pridige, verbalna in neverbalna sredstva harmonizacije

Uvod

Človek na specifičen način spozna svet in se temeljno pozicionira, ko konstruira diskurz, v katerem tudi sam sodeluje, pri tem pa temelj spreminja glede na to, katere povezave z realnostjo so aktualizirane.

S pomočjo jezika ustvarjamo reprezentacije realnosti, ki ne le da preprosto odražajo to, kar v njej je, ampak jo tudi konstruirajo. To ne pomeni, da sama realnost ne obstaja. Gre za to, da so realni pravzaprav le pomeni in predstave o realnem. Fizični objekti seveda obstajajo, vendar dobijo pomen samo v diskurzu. (Phillips, Jorgensen, 2008, 41)¹

V prispevku obravnavamo diskurz kot celoto aktualiziranih povezav z realnostjo, ki lahko, kadar jih človek interpretira (torej kot posrednik med diskurzom in tekstom), postanejo osnova (baza) za generiranje teksta. Tekst je najvišji izraz diskurza; ta je sicer dinamičen, vendar je tekst njegov končni (statični) rezultat, ki naj razkriva v njem aktualizirane povezave med človekom in svetom. Človek (z zavestjo obdarjena osebnost) je skupek povezav z realnostjo, zavest pa je njegova sposobnost, ki se lahko razvija, zaznava (fenomenalno) realnost in jo analizira; končni rezultat tega razvoja je sposobnost kategoriziranja predmetov in pojavov. Naslovljenec je virtualna slika bralca, gledalca ali poslušalca (skupek njegovih povezav z realnostjo), ki spremlja zavest naslavlajočega v trenutku, ko ta izbira jezikovna sredstva pri ustvarjanju teksta, ki je usmerjen na aktualizacijo določenega segmenta teh povezav.

Znano je, da subjekt pri prehodu iz enega diskurza v drugega potrebuje čas za preklapljanje iz enega koda v drugega, to je arhiviranje že uporabljenih povezav in aktualiziranje novih povezav v dani situaciji. Čim globlja je predpostavljena potopitev v situacijo, več časa potrebujemo za to operacijo preklapljanja. Za pripravo poslušalca na sprejem Božje besede je priklicana množica povezav z neverbalnimi komponentami religioznega diskurza, ki jih tradicionalno uporabljajo predstavniki Cerkve. Ker je

1 Članek in vse navedke iz ruščine je prevedel Žiga Knap.

religiozni diskurz toga ritualiziran, tudi izločitev verbalne komponente iz njega ne pomeni ukinitve te vrste diskurza (Bobyleva, 2008, 162),² saj se s tem ne podrejo znotrajdiskurzivne povezave.

»Uglasiti« tu pravzaprav pomeni harmonizirati. Harmonijo je s sklicevanjem na njeno izgubo opredelil G. Zedlmajer, ki je sredi 20. stoletja zapisal:

Človek je dovršen (beri harmoničen, op. a.) samo toliko, kolikor je nosilec Božjega duha. Zato lahko tendenco, ki smo jo imenovali »izguba zlate sredine«, najdemo v razkolu med božjim in človeškim v človeku, v protipostavljenosti Boga in človeka, v izgubi posrednika med bogom in človekom – torej božanskega. Izgubljena mera človeškega je ravno Bog, notranje osrčje bolezní je porušen vzajemen odnos z Bogom. (nav. po Štajn, 2011, 12)

Slovar Ožegova in Švedove (2009) »harmonijo« opredeljuje kot »1) izrazna sredstva glasbe, povezane z združitvijo tonov, sozvočje, in s kompozicijo sozvočij, prav tako pa ustrezno področje v teoriji glasbe; 2) uglašenost, urejenost v združevanju nečesa (česarkoli)«. Slovar BTS (2001) pa k že omenjenima pomenoma dodaja še »3) blagozvočnost, urejenost in prijetnost zvoka; urejeno, usklajeno zvenenje, sozvočje; 4) usklajena povezava, vzajemna usklajenost (predmetov, pojavov, delov celote, lastnosti itd.)«.

V pravoslavju harmonijo dojemamo izključno prek muzikalno urejenega svetovnega reda. Tako ameriški pravoslavni bogoslovec D. Hart piše: »Po Gregorju iz Nise (Gregorius Nyssenus) je urejenost sveta svojevrstna glasbena harmonija, bogato in raznovrstno ozvočena, vodita jo notranji ritem in usklajenost, prežeta je z bistveno »simfoničnostjo«; melodije in kadence kozmične stihije se porajajo v prepletanju njihovih glasov, pojočih pesem Božje slave, v vzajemnosti gibanja in miru med ustvarjenimi stvarmi« (PR 1.3: 30–33; nav. po Hart, 2010, 414). V okviru religioznega diskurza se pojem »harmonije« torej razvija. Za vernega človeka je *harmonija* duševno ravnovesje, stanje umirjenosti, miru, duševne urejenosti in uravnoteženosti, svetli občutki, polnost, izpolnjenost, celost, občutek sreče, zadovoljstvo, nekaj, kar je sorodno glasbi.

Opredelitev pojma »harmonija za vernega človeka« je konceptualno pomembna, ker je ne glede na logično dovršenost definicije, ki jo predlagajo leksikografi, beseda *uravnovešeno*, ki nastopa v njej, ključna. Prav ustvarjeno ravnotežje možnosti, sil in želja pa Cerkev opredeljuje kot stanje dušnega miru ali duhovne harmonije. Predpostavljamo, da je harmonija v religiozni zavesti mnogoterá. V skladu z našim

2 Izginjanje verbalne komponente v tem diskurzu je povezano s tem, da je uradni jezik bogoslužja Ruske pravoslavne Cerkve starocerkvena slovanščina, ki je večini govorcev sodobnega ruskega jezika nerazumljiva.

razumevanjem se harmonija v religiozni zavesti manifestira kot: 1) harmonija v duši človeka (čustvo duševnega ravnotežja, zadovoljstva, miru, zadovoljstva s samim seboj); 2) harmonija med človekom in človekom (čustva ljubezni in spoštovanja drugega, pa tudi odnos do samega sebe); 3) harmonija človeka z Bogom (čustvo ljubezni do Boga, stremljenje zediniti se z njim, »sprejetje« Svetega Duha).

Po mnenju N. S. Bolotnove ključno vlogo pri harmonizaciji dialoga med naslavljaočim in naslovnikom igra *regulacijska strategija teksta*, ki, glede na to, da je usmerjena na doseg komunikacijskega cilja, upravlja z interpretativno dejavnostjo naslovnika. Dejavniki, ki določajo specifično realizacijo regulacijskih strategij v tekstih v različnih sferah sporazumevanja, so naslednji: *kanal zveze* med naslavljaočim in naslovnikom, ki določa govorni žanr in arzenal zanj ustreznih regulacijskih sredstev; *znanje jezika (koda)*, ki zagotavlja izbor najučinkovitejših regulacij pri upoštevanju zunajjezikovnih dejavnikov sporazumevanja; *splošnost slovarja komunicirajočih*, ki naslavljaočemu dopušča postopno predstaviti vsebino teksta, tako da se nanaša na vednost naslovnika; obstoj *skupnih socialnih, zgodovinskih in nacionalnih znanj* naslavljaočega in naslovljenca; obstoj *ciljev* in *motivov* tekstovne dejavnosti; upoštevanje *komunikacijsko pragmatičnih pravil sporazumevanja* (Bolotnova, 2011, 267–268).

Religiozno zavest lahko razumemo kot posebno obliko družbene zavesti, ki zahteva svojevrsten odnos do sveta kot celote, zato domnevamo, da je popolna potopitev nosilca take zavesti v tako stanje brez posebnih naporov možna samo v primeru, ko se ta odnos formira že v otroštvu v družini z dolgotrajno tradicijo verovanja. In tudi v tem primeru religiozna zavest potrebuje posebno »podporo«, brez katere lahko v kateri od sporadičnih »kriz vere« pride do odpovedi veri. V Rusiji, ki se je dolgo odpovedovala veri v Boga, je taka »podpora« potrebna ne samo zato, ker so v Cerkev večinoma pristopili že odrasli ljudje, ki niso imeli družinske pravoslavne tradicije, ampak tudi zato, ker »v ruski družbi ideje zastarajo hitro in jih zamenjajo nove. Dogaja se nenehna obnova avtoritet. Hitrost detronizacije starih mitov in ustvarjanje novih je v Rusiji velika in poteka z lahkoto« (Prohorov, Sternin, 2007, 115). Kakšen je status množičnih medijev pri formiranju religiozne zavesti, bo treba šele raziskati: ali je to le ena od množice povezav, ki je od časa do časa aktualizirana, ali osnovni instrument sodobnega ustvarjanja religiozne zavesti. Očitno je, da večino neverbalnih sredstev harmonizacije, ki so značilna za pravoslavni diskurz v celoti, uspešno uporabljajo množični mediji (celo multimediji, posebej na spletni strani Ruske Cerkve www.zavet.ru).

Naša raziskava je posvečena obravnavi in opisu religioznega diskurza in sredstev harmonizacije v religioznih tekstih, gradivo je vzeto iz pravoslavnih pridig, objavljenih na spletni strani www.zavet.ru. Proučevali smo povezave z neverbalnimi elementi, to

so tisti predmeti, reči in rituali, od katerih pričakujemo, da bodo okrepili verbalne vplive na religiozno zavest recipientov.

Neverbalna sredstva harmonizacije v religioznem diskurzu

K te vrste sredstvom je treba najprej šteti cerkveno arhitekturo. Sama zgradba cerkve in njena bogata opremljenost naj v človeku vzbudita čustvo blaženosti, ki ga je A. Men poimenoval pravo jedro vere (Men, 2005, 67). V občutju blaženosti pred veličino cerkve in lastne majhnosti pred njo se vernik poskuša združiti s tem okoljem, se mu podrediti in pozabiti na težave vsakdanjega življenja. V Rusiji se cerkev ali samostan tradicionalno nahaja na odprtih prostorih, pogosto na malo višjem mestu ali na visokih bregovih rek, s čimer je podčrtana razlika med zgornjim svetom, njegov simbol je svetišče, in zemeljskim svetom. Vernik, ki se je vzpenjal po stopnicah, je s tem simbolično izvrševal vzpenjanje k Božjemu kraljestvu. To pomeni, da že sama zgradba cerkve predstavlja cilj religioznega diskurza: »naučiti vernika najti pot – individualno, samo njemu predpisano – v nebeško kraljestvo« (Shchukina, 2010, 168).

Ritualne dejavnosti, ki se izvršujejo pri obisku cerkve. Pred vrati cerkve, pod nadvratno ikono, prav tako pa, ko prestopimo prag cerkve, je običaj, da se trikrat prekrižamo s poklonom do pasu. Zatem se »dotaknemo« ikone praznika, ki leži na cerkvenem pultu pred Kraljevskimi vrati. Ta tradicija demonstrira strogo hierarhijo zveze med človekom in Bogom (cerkev je Božja hiša), kliče k pripravi duše na občevanje z Bogom v svetišču, tj. pomaga človekovo dušo pripeljati k harmoniji (njen odnos z Bogom).

Obleka svečnikov. Z gledišča ruske predstave o svetu, kjer obstaja potreba po modrem učitelju, voditelju, v zavesti vernikov prav duhovnik postane tisti, na katerega je naložena odgovornost za življenjsko pot vernika. Duhovnikova obleka je v soglasju s tradicijo in je, odvisno od simbolne povezave s tem ali onim praznikom, različno obarvana. Tudi če župljani ne poznajo simbolike barv, občutijo na sebi njihovo delovanje. Npr. črna barva je simbol žalovanja ob Kristusovem trpljenju, formira umirjenost in čustvo dolga pred njim, ki je sprejel muke za ljudi. Pomembna za verne je tudi kombinacija rdeče in zlate barve, ki sta osnovni barvi velikonočne službe. Rdeče-zlata barva obrednih oblek v času procesije, ko so župljani pravzaprav vojeni, daje občutek zaščitenosti, ker je vsesplošna radost podprta z opaznim bogastvom in živobarvnostjo vodečega človeka, ki ga sprejemajo kot predstavnika Boga, ki to radostno razpoloženje deli z njimi.

Ritualne dejavnosti, ki se izvršujejo v času službe Božje. Eno od razširjenih sakralnih dejanj je zažiganje kadila, ki se dogaja med vsako mašo. Enakomerno nihanje

s kadilnico pritegne človeka, ki je prišel k maši, v *stanje molitve*.³ Vse, kar pomaga pri nastanku in vzdrževanju takega stanja, je harmonizirajoče sredstvo. Tako se poleg prižiganja kadila pri maši v času praznikov in po blagoslovu vode in zahvalnih molitev izvede blagoslov župljanov z blagoslovljeno vodo, ki simbolizira očiščenje duš vernih, in nanje preide blagoslov, ki je v pravoslavju interpretiran kot iracionalna Božja moč, podarjena vernemu z dotikom in pojavom Svetega Duha v življenju. V cerkvi je običaj govoriti o »čustvu blagoslova v hramu«, ki se praviloma uresničuje kot čustvo radosti zaradi pripadnosti občestvu, ki je posebej pomembno za rusko zavest in je podprto s celotnim ritualom.

Naj omenimo, da ima pravoslavje glede na druge krščanske cerkve svojo specifiko. Tako so predstavniki duhovništva posredniki med Bogom in verniki (običajnimi verniki), molitve vernikov pa dosežejo Boga pod neizogibnim pogojem: s svojimi molitvami jih morajo podpreti služabniki kulta. In zato, da bi dobili to podporo, morajo verniki obvezno hoditi v cerkev, Bog pa jim pošilja svojo milost. In milost je potrebna vsakemu verniku za odrešitev. Neposredno od Boga prejemajo milost samo Božji služabniki.⁴ Ta okoliščina tudi določa odnos pravoslavnih vernikov do ritualne dejavnosti in zunanje videza duhovnika.

Cerkveno petje in jezik Cerkve. Najprepričljivejša komponenta maše je petje cerkvenega pevskega zbora, ki hkrati opravlja dve funkciji: duhovno in estetsko. Kot pravi E. G. Meščerina, se slavljenje Boga, Stvarnika sveta, »zliva z 'veličastnostjo in lepoto' njegovih stvaritev in ima že zaradi tega estetske lastnosti« (Meščerina, 2008, 55). Protoierej Ioann Voznesenskij pokaže na vrsto dejavnikov pete molitve pri maši, med katerimi sta za nas najpomembnejša dva: 1) »religiozna glasba in petje pripeljeta dušo [...] v harmonijo in jo usmerjata k vznesenim mislim in blaženim razpoloženjem«; 2) »cerkveno petje napotuje ljudi k vzajemni ljubezni in enotnosti« (Voznesenskij, 2004, 11, 14).

Tonalnost govora pridige. Prav na sprejemanje pridige župljana usmerja celoten kompleks neverbalnih sredstev vplivanja. Ne glede na to, da je pomemben del pridige njeno besedilo, je *način*, kako te besede delujejo na vernika, odvisen od fonetičnih suprasegmentnih enot. Praviloma je intonacija pridige zelo zaupna. Duhovniki, ki so svoje pridige objavili na spletu, praviloma uporabljajo IK-1 (intonacijske konstrukcije, Bryzgunova (1972)), pri čemer gre za splošno znižanje tona izražanja, kar skupaj s počasnim tempom govora in nizko glasnostjo ustvarja atmosfero zaupnega poučevanja. V vprašalnih stavkih se uporablja IK-2 (Bryzgunova, 1972), z znižanjem tona na koncu stavka, kar eksplicira racionalno naslovljenost – za razliko

3 Pod molitvenim stanjem razumemo psihofizično stanje človeka, ki moli, pri čemer je njegova zavest usmerjena izključno na razgovor z Bogom.

4 Glej <http://historians.narod.ru/index/religia/pravoslavie.htm>.

od naraščajoče intonacije pri vprašanju, ki zahteva takojšnje nepremišljeno soglasje z izraženim mnenjem, pri čemer gre za intonacijo manipulacije. Padajoča intonacija dopušča možnost premisleka, daje občutek pridigarjeve resnične skrbi za vernikovo dušo, kar je za rusko pravoslavno religiozno zavest zelo pomembno.

Zakramenti. Pri pravoslavnih in katoličanih je sedem zakramentov, ki jih v Cerkvi obravnavajo kot neposreden prihod Božjega blagoslova k verniku. Zakramente krsta, birme, pokore, obhajila, poslednjega maziljenja, zakona in mašniškega posvečenja združuje temeljni namen: pomagati pri samoopredelitvi vernika kot dela celote (v ozkem smislu kot dela občestva, v širšem smislu kot pripadajočega Bogu). Dajejo mu občutek pripadnosti, kar se izraža v kolektivnem značaju prejemanja večine zakramentov. Ker je član občestva, sodelavec religioznega diskurza občuti podporo bližnjega, ki je potrebna človeku, v čigar sliki sveta je ena osnovnih kategorij prav občestvo (rus. »sobornost«) (Makarij, 2000).

Verbalna sredstva harmonizacije v religioznem diskurzu

Začetek Janezovega evangelija »V začetku je bila Beseda in Beseda je bila pri Bogu in Beseda je bila Bog« (Jn 1, 1) dovolj prepričljivo kaže, da je jezik sredstvo spoznavanja (in konstrukcije!) sveta. In tako se zavest, pripravljena z zgoraj naštetimi neverbalnimi sredstvi harmonizacije, odpira nasproti večnim resnicam, v vero, ki jo je zamajal nečimrni čas. Vendar je ne glede na to, kako so neverbalna sredstva pomembna za pripravo vpliva na zavest vernega, prva vloga dodeljena besedi, zato so pri študiju pridig pomembne raziskave verbalnih sredstev harmonizacije.

Prav besedna sredstva služijo bralcu kot osnovni signali, ki stimulirajo interpretacijo pridige. V procesu študija teksta se sredstva harmonizacije združujejo v večje strukture, zahvaljujoč katerim se sprejeta informacija v zavesti naslovljenca preobraža v mentalne koncepte, ki se z lahkoto asimilirajo, saj v celoti sestavljajo nacionalno sliko sveta, v njeni strukturi pa pomembno mesto zavzema religija, ki formira smisel teksta.

Veliko slovarjev pridigo opredeljuje kot »didaktično delo oratorskega tipa, ki vsebuje zahteve etičnega, predvsem religioznega značaja« (ES, 1993, 376). Kot meni Barsov, ima sodobna pridiga, t. i. didaskalija, vrsto lastnosti: 1) je vrsta poučevanja, predvsem refleksivnega; 2) njeno izrekanje vodi razum; 3) vsebuje presojanje in dokaze; 4) deluje ne samo na čustvo, ampak tudi na logično sprejemanje teksta (Barsov, 2000, 3843). Za naše raziskovanje je pomembno podčrtati zadnjo komponento opredelitve pridige: deluje ne samo na čustvo, ampak tudi na logično sprejemanje teksta.

Racionalna naslovljenost je prvo in glavno sredstvo harmonizacije, ki se neposredno nanaša na verbalno. Znano je, da je eno najvažnejših vprašanj, ki ga Rusi pogosto postavljajo: »Ali me Ti/Vi spoštuješ/spoštujete?« Pomembno je opozoriti, da ne uporabljajo izrazov »ljubiš« in »rad imeti«, kar bi nakazovalo emocionalni odnos, ampak »spoštuješ«, torej ali lahko racionalno oceniš vrednote. Pravoslavni duhovniki se pogosto sklicujejo na racionalno komponento zavesti, v religioznih tekstih se celo emocionalni vplivi pogosto uporabljajo z racionalnim ciljem prepričati človeka. Kot je pokazala analiza, svoje misli podkrepijo s prepričljivo argumentacijo, pri čemer uporabijo metode formalne logike. V pomoč so jim definicije, interpretacije, konkretizacije, generalizacije, posplošenja, analogije, komparacije in drugo. Sredstva logike pomagajo apelirati na razum naslovljenca, pozivajo k analizi, osmišljanju in ozaveščanju svojih ravnanj. Racionalno vplivanje na naslovljenca pomaga, da religiozni tekst vernikom formira čustvo odgovornosti za misli in dejanja (Shchukina, 2008, 110). Prav tako racionalno naslavljanje pripelje do harmonije notranjega sveta naslovljenca: ker se naslavlajoči obračajo k njegovemu razumu, pomeni, da vidijo v njem nekoga, ki misli enako, in če ni sam sposoben odgovoriti na vprašanja, je vsekakor sposoben razumeti predlagane odgovore in se tako počutiti spoštovanega sobesednika.

Starocerkvena slovanščina. Besede, ki izvirajo iz starocerkvene slovanščine, ki jih v ruskih pridigah pogosto uporabljajo pravoslavni duhovniki, imajo namen, da napolnijo njihov govor z lepoto in mistiko ter povzdignejo Božjo Besedo, lastno poslanstvo in (kar pa je najpomembnejše) zavest župljanov, da bi tako vplivali na njihovo dušo z »lepoto« in jih pritegnili h krščanski ideji. Ruska zavest zahteva, da o vzvišenem (Cerkvi, Bogu, Nebeškem kraljestvu) govorimo v »visokem stilu«. To je še en moment harmonizacije: s spoštovanim sobesednikom govoriti spoštljivo. Tako situacijo lahko zasledimo tudi v pisnem govoru: zaimsek »Vi« pri spoštovanem naslovniku ali nadrejeni oziroma višji osebi pišejo z veliko začetnico, za razliko od angleščine, kjer se z veliko začetnico piše zaimsek prve osebe ednine.

Besede iz starocerkvene slovanščine duhovniki uporabljajo, ko se obračajo k vernikom:

»Возлюбленные о Христе други мои!« (Поучение в день Святой Троицы.)

Zelo ljubljene v Kristusu, moji prijatelji.

»Дорогие братья и сестры!« (Проповедь на великий вторник страстной седмицы.)

Dragi bratje in sestre!

Prav tako pa z besedami v starocerkveni slovanščini duhovniki pogosto zamenjajo običajno sodobno besedišče:

»Церковь не может оставаться безучастной по отношению к тому, что происходит во внешнем мире, хотя бы потому, что это касается ее собственных чад.« (Вспоминая преподобную Марию Египетскую.)

Cerkev ne more ostati ravnodušna do tega, kar se dogaja v zunanjem svetu, vsaj zaradi tega, ker se to tiče njenih lastnih otrok.

»Они, святые, легко и радостно вознесутся в небесные чертоги вслед за своим Богом.« (Путь на небо, проповедь в день Вознесения Господня, 8 июня 2000 г.)

Oni so sveti, lahko in radostno se vzpenjajo v nebesne palače za svojim Bogom.

Vpliv starocerkvene slovanščine se ne pojavlja samo na ravni besedišča. Zanimivi so, elementi sintakse starocerkvene slovanščine, kot na primer postpozitivnost pridevnikov:

»Нет Православия в учениях и умствованиях человеческих.« (В день торжества православия.)

Ni Pravoslavne vere v naukih in premišljanjih človeških.

»Все совершается не без Промысла Божиего.« (там же.)

Nič se ne zgodi brez Božje Previdnosti.

Zadnji primer pokaže tudi uporabo modelov tvorbe besed v starocerkveni slovanščini. Uporabljajoč besede, tvorjene na osnovi modelov iz starocerkvene slovanščine, ali besede iz starocerkvene slovanščine, in spreminjajoč običajni besedni red duhovnik pritegne zanimanje recipientov. Kakor da bi se odstranil od nečimrnosti, grešnega sveta, povzdiguje naslovljenca nadenj, estetizira in harmonizira neprivlačno stvarnost, notranji svet človeka in odnose med ljudmi.

Izenačenje naslavljaljočega in naslovljenca je eno od osnovnih verbalnih sredstev harmonizacije. Formalno v tej vlogi nastopajo deiktčne enote, ki označujejo odnos »duhovnik – verniki«. Tako se realizira *kanal povezave* med naslavljaljočim in naslovnikom, ki zagotavlja najučinkovitejše sporazumevanje in pri tem upošteva *splošnost tezavra komunicirajočega*, pa tudi dejstvo, da imata naslavljaljoči in naslovljenec *skupno socialno, zgodovinsko in nacionalno vednost*. Ti odnosi se najpogosteje izražajo z zaimki 1. in 2. osebe množine: »mi«, »mi z vami«, »naši«, »vsi mi« in drugimi.

»Мы с вами вспоминаем молитвенно и торжественно Царский вход Царя Славы, Господа Иисуса Христа в Его "стольный град царский"...« (Проповедь "Вход Господен в Иерусалим".)

Mi smo z vami v molitvi in se spominjamo vstopa Kralja Slave, Gospoda Jezusa Kristusa, v Njegovo »prestolno kraljevo mesto« ...

Tako izenačenje udeležencem religioznega diskurza dopušča, da občutijo nepretrgano povezavo z duhovnikom, z »božjimi« ljudmi brez greha, dopušča, da sebe občutijo kot del nečesa velikega, sakralnega, da občutijo pripadnost skupini, postanejo »ovčica v čredi«. Za ruskega človeka ima prav ta občutek največji pomen, predstavlja maksimalno harmonizirajoče vplivanje v skladu s konceptom občestva, ki je pomembno za občutenje ruskega človeka.

Umetniška sredstva izražanja. Hkrati z zgoraj naštetimi sredstvi pridajo pridigi zvočnost in poetičnost, zato jih prav tako prištevamo med sredstva harmonizacije, saj recipient dobi pričakovano; sliši lep govor, pripravljen posebej zanj, počuti se pomemben, ljubljen in spoštovan. Najpogostejši epiteti so:

»Так истинное покаяние рождает радость, так искреннее желание новой жизни делает человека лёгким, летящим, обретшим крылья.«
(Смиренная блудница. Проповедь в Неделю 5-ю по Пасхе.)

Tako resnično kesanje poraja radost, tako iskrena želja po novem življenju naredi človeka lahkega, lahkokrilega, letečega.

Nič manj pomembno vlogo igrajo metafore in komparacije, včasih izposojene iz klasičnih literarnih del:

»Человек создан для счастья, как птица для полёта.« (Путь на небо.
Проповедь в день Вознесения Господня.)
Človek je ustvarjen za srečo kot ptica za letenje.

Prav pridejo tudi sinonimne vrste z gradacijo:

»Таковы дары Духа Святого: «любовь, радость, мир, долготерпение, благость, милосердие, вера, кротость, воздержание».« (Приди и вселися в ны. Проповедь в День Святой Троицы.)

Taki so darovi Svetega Duha: »ljubezen, radost, mir, potrpežljivost, dobrota, usmiljenje, vera, krotkost, lepota, vzdržnost«.

Umetniški elementi pridigo okrasijo, estetizirajo in dopolnijo njeno vsebino. Pridiga postane »lepa«, poetična in blagozvočna, kar se odraža v tem, da jo poslušalci sprejmejo; zadovoljuje njihovo stremljenje k lepoti. Umetniška pridiga, kot da bi prenašala »božansko«, estetizira lasten občutek poslušalcev in njihovo občutenje sveta ter harmonizira osebnost.

Pogovorni elementi. Znano je, da so lingvisti religioznemu stilu podelili status samostojnosti, pri čemer so opozarjali tudi na posebnosti njegovih žanrov. Razumljivo je, da je bila osnovna značilnost, ki ga je razločevala od, na primer, publicističnega stila, njegova drugačna dominantna funkcija. V religioznem stilu je ta funkcija vedno didaktična, saj ima pridigar s svojo pridigo vedno en in isti cilj, naučiti župljana najti

pot v Nebeško kraljestvo.⁵ Obstaja še eden, nič manj pomemben pokazatelj značilnosti besedil religioznega stila. V svojem sestavu ne smejo imeti neliterarnih elementov. Duhovniki v svojih pridigah pogosto uporabljajo literarno, vendar pogovorno besedišče kot sredstvo zblížanja z župljani. Po takem besedišču posežejo zato, da bi bile ideje njihove pridige bolj razumljive (z gledišča pridigarja).

Pogovorni elementi niso tipični sestavni deli pridig, vendar se v govoru nekaterih pastirjev pogosto pojavljajo:

»Бог не бухгалтер и не жандарм.« (Лекарство от греха. Неделя 4-я по Пасхе, о расслабленном.)

Bog ni niti knjigovodja niti policaj.

»Перед тобою – Христос. И ты приходишь к Нему не затем, чтобы поболтать о том, о сём.« (там же.)

Pred tabo je Kristus. In ti ne prihajaš k njemu, da bi se malo pogovorila o tem in onem.

Z večjo količino pogovornega besedišča postane pridiga bolj ekspresivna, pri tem pa se zmanjšuje splošni vtis poučevanja, saj župljani tako poenostavljeno besedišče občutijo kot nezaupanje duhovnika. Pogovorni elementi v pridigi imajo nasprotni učinek kot besedišče starocerkvene slovanščine. Slednje vernika oddaljuje od posvetnega, pogovorno besedišče pa ga tja vrača, ustvarja atmosfero vsakdanjega sporazumevanja. S tem tako sredstvo harmonizacije ne dosega osnovnega cilja. Človek, ki nekoga uči, mora imeti za to posebno pravico, mora biti tako rekoč izbran; sogovornika pa, ki sta premagala enake težave in govorita v podobnem jezikovnem registru, ne moreta vzpostaviti hierarhije, v kateri lahko prvi poučuje drugega o modrosti.⁶ »Učinkovito sporazumevanje je harmonično soustvarjanje naslavlajočega in naslovljenca, emocionalno in intelektualno« (Bolotnova, 2011, 24).

Zaključki

Omenjena sredstva predstavljajo aktualizirane vezi med človekom, na katerega je usmerjena vsa dejavnost Cerkve, verbalna in neverbalna, in elementi religioznega diskurza. Sredstva vpliva so v vzajemnem odnosu z nacionalnim samozavedanjem ruskega človeka, to pa pomeni, da pomagajo pri nastajanju harmoničnih odnosov

5 Individualno, ravno ne vseh, ampak VSAKEGA (za Boga je pomembna VSAKA izgubljena ovčica in ne množice pravičnikov, o eksistenci katerih je Sveto pismo v dvomih – spomnimo se zgodbe o razrušenju Sodome (1 Mz, 18, 20–33). Vendar je za vsakega človeka pot v to kraljestvo individualna, kajti Bog je vsakemu človeku dal določeno količino nadarjenosti oziroma sposobnosti, človek pa je dolžan ta kompleks v celoti realizirati, saj samo tako doseže zaželen cilj.

6 Primeri iz ruskih pregovorov: Бог наставит и пастыря приставит. Бог не свой брат – не увернешся. Не кланяюсь бабушке Варваре – свое есть в кармане. К нашему берегу не привалит хорошее дерево. А ты кто такой? Не указывай мне! Тебя не спросили.

vernika s samim seboj, s Cerkvijo, Bogom in svetom. Neverbalna sredstva vplivanja naj podprejo verbalno vplivanje na zavest naslovljenca kot z religiozno zavestjo aktualizirane komponente religioznega diskurza. Intonacija zaupanja v odnosih med pridigarjem in verniki odgovarja ruski nacionalni predstavi o svetu, kjer je za človeka pomembno, da ima učitelja, ki je sposoben z modro besedo pokazati pravo pot. V taki organizaciji govora se pokaže težnja ruskega človeka k sprejemanju Boga kot milostnega Očeta. Celo kadar govorimo o cerkvenem petju, predstavnik Cerkve označuje njegovo racionalno vplivanje, ki harmonizira. V sodobnih pravoslavnihi pridigah prav racionalno naslavljanje nastopa kot osnovno sredstvo harmonizacije, ker ga naslovljenec sprejema kot dodatno znamenje, da je spoštovan. V tem primeru se v tekstu uporabljajo besedne enote, ki izražajo enakost, enotnost in identiteto duhovnika in vernika pred Bogom, kar naslovljencu religioznega diskurza dopušča, da se čuti spoštovanega člana občestva, del zanj pomembne celote, to pa pomeni, da občuti duhovno harmonijo.

Besede starocerkvene slovanščine, pogovorni elementi in umetniška sredstva izražanja so stalno prisotne komponente sodobnih pravoslavnihi pridig. Izhajajoč iz osnovnega cilja religioznega diskurza (naučiti človeka najti pot k Bogu), lahko sklenemo, da imajo našteje komponente enoten cilj: harmonizacijo zavesti naslovljenčevega religioznega diskurza. »Živimo v dobi dialoga, v dobi, ko postaja dialog edini normalni način razumeti in sprejeti tujo zavest, tuj svetovni nazor, tujo vero« (Lukyanov, 2010, XIII). In to je za sodobno rusko religiozno zavest še posebej pomembno.

Literatura

- Barsov, 2000 / Барсов, Н. И., *Проповедь, Словарь Брокгауза и Эфрона*, столпец 3843, Москва 2000.
- Bobyleva, 2008 / Бобылева, Е. В., *Религиозный дискурс: ценности и жанры, Знание. Понимание. Умение. Проблемы филологии, культурологии и искусствоведения*, 1, 2008.
- Bolotnova, 2011 / Болотнова Н. С., *Коммуникативная стилистика текста: лексическая регулятивность в текстовой деятельности*. Под ред. Н. С. Болотновой. Коллективная монография, Томск 2011.
- Bryzgunova, 1972 / Брызгунова, Е. А., *Звуки и интонация русской речи*, Москва 1972.
- Fillips, Jorgensen (2008) / Филлипс, Л., Йоргенсен, М. В., *Дискурс-анализ. Теория и метод*, Харьков 2008.
- Hart, 2010 / Харт, Д., *Красота бесконечного. Эстетика христианской истины*, Москва 2010.

- Kubryakova, 2000 / Кубрякова, Е. С., О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике, *Дискурс, речь, речевая деятельность: функциональные и структурные аспекты*. Сб. обзоров, Москва 2000.
- Лукуанов, 2010 / Лукьянов, А., Предисловие переводчика, в: Харт, Д., *Красота бесконечного. Эстетика христианской истины*, Москва 2010.
- Макариј, 2000 / Макария, Д. Б., *Введение в православное богословие*, Минск, Москва 2000.
- Мен, 2005 / Менъ, А., *Магизм и единобожие*. Москва 2005.
- Meščerina, 2008 / Мещерина, Е. Г., *Музыкальная эстетика средневековой Руси*, Москва 2008.
- Prohorov, Sternin, 2007 / Прохоров, Ю. Е., Стернин, И. А., *Русские: коммуникативное поведение*, Москва 2007.
- Ratbil, 2006 / Ратбиль, Т. Б., *Человеческий фактор в языке: лингвистическая прагматика и теория речевых актов*, Н. Новгород 2006.
- Sedov, 2009 / Седов, К. Ф., *Языкознание. Речеведение. Генристика, Жанры речи*. Саратов, 2009. № 6.
- Shchukina, Miheenko, 2008 / Щукина, И. Н., Михеенко, Д. А., Адресация воздействия в жанрах религиозного стиля, *Вестник Пермского ун-та. Филология. Язык. Культура. Цивилизация*. Вып. 3 (19), 2008.
- Shchukina, 2010 / Щукина, И. Н., *Языковая картина мира: на пути к гармонии (очерки по межкультурной коммуникации)*, Пермь 2010.
- Shchukina, I., The National Image of the World in an Objective process of Globalization, *Interdisciplinary Description of Complex Systems*, 8 (2), 2010a, str. 138–147.
- Štajn, 2006 / Штайн, К. Э., *Гармония поэтического текста*, Ставрополь 2006.
- Voznesenskij, 2001 / Вознесенский, И., О высоком достоинстве и благотворном влиянии на людей церковного пения, *О церковном пении. Сборник статей*. Сост.: О. В. Лада, Москва 2001.

Spletni viri

<http://www.canto.ru/index.php.menu=public&id=article.vosnesen>

<http://www.zavet.ru>

<http://historians.narod.ru/index/religia/pravoslavie.html>

Slovarji

BTS, 2001 / *Большой толковый словарь* С. А. Кузнецова, СПб 2001.

ES, 1993 / *Христианство. Энциклопедический словарь*, Москва 1993.

Ožegov, Švedova, 2009 / Ожегов, С. И., Шведова, Н. Ю., *Толковый словарь русского языка*, Москва 2009.

Irina Ščukina

Means of Harmonization in Religious Discourse

Keywords: discourse, verbal and un verbal means of harmonization, virtual sermonics

Means of harmonization of religious discourse are considered by studying communicational behaviour (verbal and nonverbal) between the religion institution and believers. The following factors defining specificity of realization of harmonization in Orthodox and other religious texts are taken into account: the communication channel between the author and the reader, a defining speech genre, the command of language (communication code), and extra-linguistic factors. It is shown that sharing the general social, historical and national experience, as well as a lexical overlapping of actors on both sides of the communication channel are the deciding elements of the harmonization process.

The analysis also shows that usage of rational argumentation is more likely to lead to harmonisation in comparison to other rhetoric tools (i.e. affective ones or storytelling). Rational and unemotional sermonic discourse is perceived as a sign of respect (namely, for the listener's intelligence). Another successful and much-applied way seems to be evoking a feeling of equality, unity and/or identity between clerics and their flocks.